

ПАРТИЯ ХУРАЛДАРЫНЫҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

Партия хуралдары — партиянын херээ дээр коммунисттерин харым-салгаан бидеринин, оларын чогаалык ийдепкенин, бот-ажыл-чорудууларын жогжудуунун чутууа чепсе. Партия хуралдарын ичиндеги кижилеринин шоткозун деп айткан турар бис. Ол болза партия эге организационун дээр органы. Аңа партиянын иштиги ажилынын, политиканын болгаш түс чеге ажил-агый, культуру тургуушунун байддын принципалдык-биле чугаалжып турар.

Партия хуралдарынын деңгээли болгаш ролун улам көдүрүн СЭКП-нин XXIII съездин чег-чегин партия организационунан негиз. Бо талазы-биле «Ленинни орк» көктөтүп партия организационун (секретары эш Наскыл-оол) бистин районда дээр ажаллап турарын демдегээр күнөчиг. Ук партерганизационун сан составы өзөөн-даа болза, оң дайынчы, ажил-ишчи аргалык эки. Коммунисттерин күжү көлөкө бугу-ругазынын шийтирилүгү устакта-арында таарыштып тургустунган. Ажыл-агый кампанияларын ишт түүлүгү эсеринде бешип (тараа, ситен ажаап алышкыны баргаш өскө-даа) партия хуралдарын мында ыска-ыска чыккандыр, ук кампанияларын чедишкенин эрттеринде хуралдык учур-дууларын ажаллап, коммунисттерин санал-сумелерин ап, күштерин улам таарыштып тургузуп турар.

Ажыл-агый айттырым дээр-ле политиканын айттырым болур дээрин коммунисттер эки билер. Ынчанга ажыл-агыйнын улам кампанияларын айттырым, оң чорудууларын коммунисттерин кичээлгенин төвүгү турар. Чамдык партерганизационун ажаллап, улам кампаниялар ажаллап үзүндө «партия хуралын чыккандыр чык чок» дээр хөөнөрүн бо партерганизациону бургу шал турар. Кампаниянын канчаар чоруп турарын, ону канчаар чорударын харын-на коммунисттер шийтирээр, партия хуралы көрүжүрүт.

Малга бижып чеп-сүүнү тургузарын айттырым партия хуралына эртен чылын шыгыма-биле чугаалжып кирген. Баштай «Ситен кичээлдине белеткел дугайында» айттырым чугаалжып. Сөөлү чыккандык ол көлөкө мал чепинге колдуула-ла кукуруза силонун белеткел турган. Партия организационун ситен кулазырын тургузарын айттырым шыгыраткан. Чайгаар үгү-гүг болгаш шал ситенерин кезин алыртыга ийдеп болбас. Ынчанга тарымал ситенин көүдөлдөрүн чедип алган. Коммунист эш Борисов-куну саналын база партия хуралын шийтирин бугулар кукуруза холуктук ситенин 50 гектар чеге тарым болгаш ажаап алган. Оң-ишч

мал чепинге тараан көк-суулан ажил-агыйга бугу-биле ажаап алган. Көлөк партия организационун ууртуулазы-биле шак ынчаар ажил-даанынын түңгүлүндө, мал чепинге харын-даа артык кылдыр белеткел-тинген. Кожаны ажил-агыйга 30 тонна хире эки шыпарыг мал чепин берген. Өскө-даа ажил-агыйга айттырымларын шак ынчаар чедишкенин шийтирээринге улаанынын партия хуралдары берип турар.

Оң-ишч партиянын иштиги организацион болгаш политиктиг ажилдарын айттырымларын партия хуралдарына база-ла тургузуп, чугаалжылаан. Уставтыг негеделерин коммунисттерин күүсөдип турарын чугаалжып көргөн. Коммунист эш Болзон партиянын кечигиш дады-рын чогуту үзүндө төлөйип турган, а эш Арапча партия хуралына чыдаган чокка барбайн турган. Мындай чурум чок чоруктарын коммунисттер боттарынын ол хуралына шыгыты болгаш чептүгү шугуучу-лаан. Көлөк бугу-ругазынын коммунисттерин авангардчы ролунун дугайын партия хуралдарына база-ла көдүрүп тургулаан. Ол бүтү шугуучу-лаан кижилеринин ролун берген болгаш ажил-агый чедишкенин эртен дөстөрүнө боттук салдарыг болган.

«Октябрь 30 чымы» көлөкхотун партия организационунун бир хуралы солуп болуп эркен. Ук хурал эртен чыдаган дүжүт ажаап алышкынынын сөөлүгү хунеринде болган. Тараанын кезилдесин төнүп турган. «Коммунисттер харымсалгаанын, принципалдык болгаш ситен човангыр чорутуп дугайында» айттырым партия хуралы чугаалжып. Хуралга коммунисттер кайгамчык идея

кейлиг киришкен: он ажыг кижилер санал берген. Хуралга бугу-ла амы-дыралчы айттырып тургустунган дээр-зин олар баянлап турган. Ажылга Ленинни стилди сагыры чутуа уур-тукчуларга эвес, алаа коммунисттерге база хамааржыр деп чүрөш хурал-дык кижилерин билген. Көлөкхот дээр-зин олар баянлап турган. Ажылга Ленинни стилди сагыры чутуа уур-тукчуларга эвес, алаа коммунисттерге база хамааржыр деп чүрөш хурал-дык кижилерин билген. Көлөкхот дээр-зин олар баянлап турган. Ажылга Ленинни стилди сагыры чутуа уур-тукчуларга эвес, алаа коммунисттерге база хамааржыр деп чүрөш хурал-дык кижилерин билген.

Партия хуралдарынын сеткил-сагыш таарымчалыг, бедик идеялыг эртин турарын өскө-даа хей-хей фактыларын көргүзүп болур. Ынчал-за-даа чептер чок дээр ол эвес. «Октябрь 14 чымы» көлөкхотун партия организационунун хуралдарын чавыс идеялыг деңгээлге, коммунисттерин идеялыг кижилерин чокка болуп турарын канча айттыпай эртин болур. Эртен чыдаган төн-чүгүндө, чаа беш чыдаган бугу-руга-да партия хуралы болган. Хунун айт-тырым: «Көлөкхота 1965 ажил-агый чымын түңгүлүндө». Маңа бугу-руга-да шыгыты, принципалдык чуга-ла болуп учурап турган. Херек кырында ындыг эвес болган. Илет-көк-даа эркенгей, ону чугаалжып көргөн-даа эркенгей болган. Коммунисттер маңа идеялыг чок киришкен, идеялыг чутуа чептер-ежи каан. Ажыл-чорудууларын шугуучулаан эвес көр, чептерин эки изерт-кес, соруталарын тодаратпас чорук эки түңгүлүндө берип турар. Та-

раа дүжүдүнү багай, малдык чеп-сүүнүн базанын кошкаа кол-хоту кылды түңгүлү чедиригени? Багай түңгүлү чедирип турар. Бо чыдаган бир кварталында ук көлөкхот көзү ажил-агый продуктуларын күрүгө саар талазы-биле хулаал-жын күүсөтүн. Мындай байдалга коммунисттер, партия организационун чуте айттырып турары?! Айтты-рым принципалдык көр-бес, ажилга эркенгээр чорук-биле шыгыты деңгээлге чорудар үе ам келген дээрин бо көлөкхотун ууртукчуларын, коммунисттерин билер үжүрүт.

Партия хуралына болган чугаа бургуу коммунисттерге өөредилит, үрө-түңгүлү болган турар учурап. Ындыг төлөдө, партия хуралдарына белеткелдерин баш бургуулар эки чорудар, алаа бугу-ла амыдыралчы айттырымларын көдүрүп херек. Хуралды белеткел чокка, эркенгей эрттер чорук — оң ролун болгаш учур-дуу-лаан кулазып турар. Мындай чеп-терин болгаш дээр дээр ажил чорудары СЭКП райкомунун-даа, партия эге организационунун бюраларын-даа дорт хулаалжып. Бистин райкомун бо талазы-биле ажаллап чорудуп, партия хуралдарын идеялыг болгаш организацион деңгээлге бедилер дугайында партерганизаци-он секретарларын негеден күштелдирип турар.

Партия кечигиш бургуу болгаш организационун амыдыралына, маңа партия хуралдарын белеткелеринге болгаш эрттеринге идея-кейлиг кирижир херек.

С. САДИ,
СЭКП Каа-Хем райкомун
секретары.

ЧАА СОРУЛГА-БИЛЕ

СЭКП-нин Чөөн-Хемчик райкомунун пленуму партиянын област конференциянын түңгүлүндө чугаалжып. Ол дугайында илеткелди СЭКП райкомунун секретары эш А. И. Стрельников кылган.

СЭКП-нин XXIII съездин төлөтүп үтүкү талазы-биле социалисттик чарыкча районун ажил-ишчилери багай эвес түңгүлүндө болгашын илеткелди демдегелен. Район күрүгө сүт салдарын квартал планын 122,9 хуу, ээтин — 131,1 хуу күүсөтүн. Малдык нити-таш сабы көүдөлдөр. Автоажыл-агый, хаб-завод, хамур-деш резина, худунгун № 463 кечиг чоругу мехколонназы квартал оналдарын хууса бегинде күүсөткүлден.

«Чыраа-Бажы» совхозун хойжур Монгуш Чола ССР-нин Дзени Советин Президиумунун Чарчы-биле Социалисттик Күш-ажылдык Маалыгы атты алган. Районун көдө-ажыл-агыйнын 19 мунарчыларын өрдөөн болгаш медальдарын шыгыраткан. «Сүт-Хөл» совхоз болгаш СЭКП-нин XXIII съездин атыг көлөкхотун эки түңгүлүндө уткан.

Оң-биле казы партиянын област конференциянын демдегелени чеп-тер ам-даа сөзүм чалаттынып турарын пленум айткан. Ынчалык кижилер-биле, кадрлар-биле ажалла-лап чептер барын идеялыг бол-гаш санал берген демдегелен.

Пленумга партия эге организаци-

онун секретары Василий Утес («Большевик» көлөкхот), Ондар Шагдыр-оол («Сүт-Хөл» совхоз), Донгак Маалыр-оол («Тыва» совхоз), колхозтар дарагалары Тимофей Ни-чан («Партиянын XXIII съездин атыг»), Донгак Настык-Доржу («Искара») болз СЭКП райкомунун пропа-ганда болгаш агитация кидилинин эркенгелерин Кузлар Казылаа, рай-кукомунун шалга кидилинин на-чалыгын Салчак Байыр болгаш оң-даа өскөдө боттарынын санала-рынга ажил-агый, культуру тургу-зушкунуна ууртуулаанын чептер-терин шугуучулаан болгаш ол чеп-терин чалыштыр талазы-биле чо-гуур санал берилген.

С. ПАВУ.

Тоора-Хем суурга делем болгаш чырык чаа бажыг ажаллап кирген. Ол болза, дарагында мастерскаянын мастери Алым Сереманов ажилын ук чегин чон эки билер, алам-бүрү айттырымлар-дык чыгычтар аңаа үргү-дүч көп, долу, харымын, үнө-лүгү сумелерин ап турар.

Күш-ажылга кымычак, өөрүгө буту тала-биле удегер-чижектер мастери алам хун-дүлө самбырааныз кирген.

Чурукта: Алым Сереманов.
Фото А. Мельникова.

Почтачы, агитатор

Монгуш Доржуевич Настык-Доржу Ленин аттыг көлөкхотун Харгаанын-Хову, Сесеге ынчаар малчыларын донгакмаал аалчызы аларган. Көлөкхотун Ийе сабырынын суурунда 47 мек «Шым» солуну, 32 мек «Тываның аныктарын» болгаш өскө-даа журналдарын, чагаларын алгаш, ырак-чок-та малчыларга донгактаан хунунде хатпар.

Доржу атыг, мара даалыг арыгын кижини малчылар кайы ырааткан эвес, «почтачы иел чор» деп чугааламы бээрлер. Настык-Доржу чонун чыгылаанын саадал чок чеди-рип берип турары-биле мады агитация ажилын база чорудуп, солундан номчуп белеткел алган чүдөлдөр малчыларга таныштырып берип чоруп. СЭКП-нин XXIII съездинин ма-териалдарын 14 чеге, 79 малчыларга таныштырган.

Ийи чыл улаштыр ак сеткилдиг ажилдап турар почтачы чонга маңгалдыг болгаш хундүктелди.
Чөөн-Хемчик район.
О. АРАКЧАА.

СВЕРДЛОВСКИЙ ОБЛАСТЬ. Даг-дугу болбазыра-дыр чуртта эң улуг фабриканы Асбест хоорайда тудуп турар. Ол фабриканы бо чылдың төнчүгүндө амыгалга киирери планнаттыган. Ам комсомол-чу шалыгы туудуу үрмөнтөр-сорттар дери-лени эппет тургузарын эгелен. Даг-дугу арылгар корпуста ам безин 15 муң кубометр

хире чыып эптээр демир бетонну эппет тургу-сан.
Чаа фабрика чылда 12 миллион тонна даг-дугу чиг-эти ажаллап кылыр.
ЧУРУКТА: Даг-дугу арылгар корпуста эптээр ажилды чорудуп турары.
Фото А. Граховтун.
СЭТА-нын фотохроникасы.

Эки суггарылга — бедик дүжүт

Чер ажылынын продуктуларын улам бедилер талазы-биле бистин районга чорудар чугула хемчеглерин бирээр-эки — ажил-агыйларга суггарыла-херан улам ийи хөгжүдери болур. Оң-биле холбаштыр Ак-Довурак хоо-райнын чурттакчыларын нога-биле мадыгалдык хандырар сорулга ба-за салдыган.

СЭКП-нин XXIII съездинин Ди-рективаларында суггарыг чег ажи-лынче улуг кичээлгенин салган. Бо талазы-биле алырга, маңагы бистин Барым-Хемчик районга беш чыл дургуулаа немелде 10 гектар черин суггарыламы кылдыр ажаллап киирер, суггарыла талазы-биле ий-жөөнлүг ажалдарын кылып, хей чуртталгаларын боттандыр. Эртенк 1965 чылда районга суггарыг чер 7450 ажал гектар турган. Оң иш-тинде «Барлык» совхозга 4 муң ажал, «Шекпээр» — 2500 хире бол-гаш «Большевик» көлөкхотка — 931 гектар.

Ынчанга бир гектарга оңаштыр 15—18 центер дүжүтү алырын планнап турган. А херек кырында болгашын мындай: «Барлык» совхоз гектардан 9 центер (сугат чок черден 3,8 центер), «Шекпээр» — 10,7 центер (сугат чок черден 6), «Большевик» көлөкхот — 14 центер (сугат чок черден 7).

Мортан алгаш көргө, суггары-ланын кулазырын долу ажаллап шыдаанын ийден. Оң чыдаганын чутуа? Суггарыламы чегдерден дү-жүт алырынны планы чуте күсөт-тинимизди? Чыдаганын чыгыс, ол чут дээр ажил-агыйларын уур-тукчулар, кол тускай эртенгелерин суггарыг чегдерге чогуту кичээл-теин ам-даа салбайн туралар. Бо талазы-биле агрохемчеглерин күдү деңгээлде ап турар. Суггарыла соон-да черин улаштыр ажал кылза-даа чок. Суггарыламы арыктар айы-п, кезектеп тургаш, дески чорут-пас, сугуу аңаа-ла калбарты балы-рып турар, оң түңгүлүндө тараа шө-лү дески эвес суггарылар. Сугга-рылга дески болгаш дүргөн болуру-биле шөгө оудулар дүргөн амыр-наларын ажаллап турар, ынчаар-га мындай машиналар бугу ажил-

агыйларга бар. Суггары мурунда оудуларын кылып алганда, бир суггарыкчы кижини хунде 4 га черин суггарып болур, а оудулар кыл-байн сугуу аңаа калба-биле балы-рып суггарганда ол-ла кижини хунде чутуа бир гектарын суггарып болур, ол безин дески эвес кылдылар.

Шалун суггарыламы мындай де-ски эвес болура, тараа база де-ски эвес быжар, оң харазында күсү-ажаап алышкына саадалы ол та-варыштырар. Чижээлээр, «Бар-лык» совхозга тарылга муруну чы-рымын суггарыламына 500 гектар шөгүл оудуларын кылып алган, а чайы суггарыла үзүндө чыгыс-лаа гектарын ынчаар кылбаан. «Бар-лык» совхозтун агрономдарын болгаш гидротехника талазы-биле тускай эртенгелерин мындай ту-ружун чуну-биле тайлырлап бо-лура? «Шекпээр» совхоз болгаш «Большевик» көлөкхот суггарыла мурунда шөгө оудулар кылып амыр ажаллап шугу чорутулап.

Бо бугуу демдегелери-биле чеге-лештир эртен чылын суггарылаа эки ажалдаанын айтпас арга-жок. Чижектер бо-дур: «Барлык» совхозга Сааа Оулу-оол баштаан суггарыкчылар энеоноу тарылга му-руну чырымын болгаш чайын бир суг-гарып, Милытур-553 ороттун кы-зыл-тазын 72 гектар черден бир гек-тарга оңаштыр 18 центер дүжүтү алган. Эш Бак-Бора баштаан энео-ноу кечигиштерин 120 гектарга бир гектардан-на 15 центер дүжүтү ал-ган.

«Большевик» көлөкхотун суггарык-чызы Кара-Сал Донгак тарылга му-рун суггарыламын соонда, чайын шөгүл ийи каттап суггарып, 40 га-чеге гектардан-на 20 центер дү-жүтү алган. Мындай чижектери ам-даа көргүзүп болур. Шак мындай мунарчы суггарыкчыларын дүр-бүлгүлүн нентериди талазы-биле ажаллап чорутууны кончут хомдан-чыт.

Бо 1966 чылда районун сугга-рылга чери 7380 ажал гектар болур. Суггарыла талазы-биле амыр хемчеглерин планын ажил-агый бугу-ругазын чедиригени, оон-биле казы

Н. ТРУСОВ,
Суггарыла системанын Барлык эртенгелеринин чуратканы.

„СҮТ-ХӨЛ“ СОВХОЗ БЕДИК ЧЫЛЧЕ БАЗЫПКАН

Шийтирлер партиянын XXIII съездинин шийтирилген улам хөгжүтүгүн СЭКП ТК-нын март Пленумун көдө ажил-агый бугу-руга-зынын кидиринге улуг учур-дууларын Чөөн-Хемчик «Сүт-Хөл» совхозтун директору, ССР-нин Дзени Советинин депутаты Евгений Павлович Соловьев бистин-биле беседанын кончут эки илде-гелден.

Бюрократизм, саазын шуудар, холгаарлар чорукту болдурп турган улаштуулаа системанын улаштуу дугайында Тен Комитеттин март Плену-мун шийтирилген шийтими съездеги база каттап баянлаптыган. Планазыкнын алаанан өрү кылды дугайында чутуа чугаа чоруп, ажил-агый ууртукчуларын боттары баш билеп шийтирлээрине бичин-даа айттырлар берди-мейн турган үе ам эркен.

Оон ийи эш Соловьев экономиктиг болгаш ор-ганизм-техниктиг хемчеглерин улуг учур-дуу-лаан база чугаалады. Күрүгө продуктулар дү-жаар талазы-биле өскөргө чок турун оналга-ларын бердигенин, оларын күүсөдери-биле бугу-руга-зын организацион, планнаарын талазы-биле кижилер ажил-ишчилерин бугуу эртелер-ин бергенин сөзүм ажилчыларын күш-ажылы ийдепкенин канчаар көдүргенин ол өнө-лап демдегелен.

Шынап-ла, СЭКП ТК-нын март Пленумун шийтирилген амыдыралга боттандырынын планын совхозтун партком ажаллап кылгаш, ол бугуулар ажаллап эгелен. Ол перспективтиг план болган. Совхозтун партия комитетин пер-спективтиг планын партиянын күштерин чаа бугу-биле таарыштып тургузарын көдүргөн. Фермалар-ды, хойжу бригадаларга бугу-руга-зын өскө ажил-дарында коммунисттерин чорутуулаан. Эртен чыдаган малда ферма, хойжу бригада бурзуште партия боттарынын организацион. Коммунист Т. Довукап, Л. Ондар, Т. Ахпазан, О. Оюн, Т. Доктур-оол, Б. Утес партия эге организаци-онун болгаш ботуларын ажилын дыка сеп-тиген.

Март Пленумунун соонда эртен айланын

дургуулаа партия эге организационун партия кечигишине кандидат мунарчылардан 16 кижини хулаал алган. Анык коммунисттер хоочун коммунисттерин деткичкен-биле бригадаларын болгаш фермаларын коллективтерин улам бижылган, күш-ажылдык бугу-руга-зын бедилер, продукциянын бот-үзүнүн кичээлери дээр де-миселди организацион, күш-ажылга боттарынын хуула удегер-чижэн көргүзүп турганар.

Партийни даалгаларын хевирлери база өскө-рилген. Мурунда партийни даалгалар деген-диге коммунисттерин фамилияларын дугуна «бесед эрттер», «агитатүс үдүреринде дү-жалжыр», «сөзүн номчугаа эрттер», «хө-жөр библиотеканын организацион» дээр биж-мелдерин номчуп болуп турган. Ам чаа биж-мелдер тыпты берген: «тарым боозалыгын техниктин тускай мергеженин чедиш алыр», «хы-налда саалда эрттер», «чегерлерде районун сагып турарын кылзаар», «сүт үдүшүн турму-чула», «электрлиг кыргында хей кыргынынга ийи кижини өөредир» дээр оон-даа өскө. Бо болза, коммунисттер кижилер-биле политиктиг ажаллап чалгана дээр ол эвес, а совхозтун парткомун-даа, салбырларда партия эге организационун-даа политиктиг ажилды толугайы ажаллап чалгана дээр. «Эртенгей агитатива, агитациялыг немелде сугту, ээтин, дүктү көүдөлдөр чегин ал» деп, чурум партийни ажилын вол принцип апарган.

Анык коммунист Орозжак Руза (Сарыг-Бууру фермалда казары) агитатор даалгалыг. Ферма инектерин тарым боозаларын шийткелерин ол организацион. Руза бот тарым боозалыг техниктерин курууу дооскан. Ферма инектерин боту тарым боозаткан. Түңгүлү багай эвес: 100 инектен 98 кижинингек усаанын бийазары адылган.

Шем-Аксыйын сүт-бараан ферманын саан-чызы коммунист Ховалыг Шондайгыла сүт үдүшүн чурумчулар, чайы үдө сугтуу урелишкенин болдурбас дугайында хемчег алыр даалга берди-

ген. Даалганы ол чедишкенин күүсөдип шы-даан. Боту республиканын мунарчы саанчыла-рынын бирээзи. Эртен чылын бижылгатынган инектерин бирөөнүн-не 2576 кг сүтү саг-ган. «Хундүлелдин дөмдө» орден-биле шаан-на-калыга холбаштыр оон өөрү чоокта чаа алаа байыр чедириген.

Партия хуралдарын, бюраларын хун айт-тырымга экономик айттырымлар, коммунисттерин авангардчы ролун бедилер, партийни даал-галарын болгаш уставта айттынган хулаалгелер-ин күүсөдөдип бурун чеди алыр дээр чеге-лени айттырылган донгакмаал чугаалажып турар. Коммунисттер мал кыштагалаанын чедишкенин доозарычче, чаксы хову ажалдарын органи-застыг эрттеринге чутуа кичээлгенин салып турар. Суггарыг чегдерин чон ажаллаарын хемчеглери ажаллап кылганын. Василий Бирю, Сарыглар Дала, Кылаа-оол Монгуш, Менин-оол Ондар, Тулун Кара-оол ышкан дуржулгалыг та-раажылар суггарыкчылар энеоноулар ууртуп турар.

1964 чылда «Сүт-Хөл» совхоз хожуандай ажил-агый турган. СЭКП ТК-нын март Плену-мун шийтирилген боттарыны күш-ажылдык болгаш политиктиг көдүрүшүнүн ажаллап тур-ган, партия организацион хожуандаанын ажил эртенгелер коллективти мобилизацин шы-даан. Чеди чылдын сөөлү чылын совхозтун ажил-ишчилери улуг чедишкенин-биле доос-кан. Плана көдүргөнгө ийи катта хей тара-ын күрүгө саткан. Сүт саалары 136, ээтин — 103,2, дүктү — 105,7 хуу күүсөтүнгөн.

КОЛ СОЛУЛГА КУСЕТТИНГЕН

Ажыл-агыйн бедик оругалыг болдурар со-руталын бир чыл бургуулар партия хуралы ийи-п турган. Чутуа продукция бугу-руга-зын көүдөлдөр дээр эвес, ону чик үнелит болдурар дээр демисежир. Совхозтун директору Е. П. Соловьев оон ийи мында дээр:

— «Век чурттар, век өөренир» деп үдө-гөр сөс бар болгай. Бугу-руга-зын бир рубльди салган

болууу, оон ийи рубльди алыр кылдыр ажил-дарында өөренип турар бис. 1963 чылда дөнгү-нө 7,6 муң рубль ортула алдыган болза, 1965 чылда совхоз 394,5 муң рубль оругалын алган. Бо чедишкенин боту чайгаар чедип келбөөн. Улут организацион болгаш политиксез ажилдарын чорудары негетинген. Партия чырымышкыны-нын пропагандистери эштер О. Соскур-оол, К. Эзер-оол, М. Задиг-оол олар теоретиктиг өө-редилерин совхозтун мурунда тургустунган эконо-миктиг соругаларын шийтирлээрине кан-чаар холбаштырынын үдөгер-чижэн көргүскөн-ер. Совхозтун тускай эртенгелери эштер Синаев, Иванов, Каков, Кириллов олар продукци-онун бот-үзүнүн чигидиринин методикаын ажаллап кылганар. Ында мал чепинге белеткээр, инек саазын, хой кыргынын механикаларын, маши-на-трактор паратынын ажилын эки организаци-онун, суггарыг чегдерин долзуу-биле ажаллаары көдүргөн. Аңаа үндөзүлгө фермаларын, бри-гадаларын ажилын экономиктиг анализин ай-санында кылып турар апарган.

Ылап-ла мындай анализтер фермаларын, бри-гадаларын ажилына шыны үдөлдөй берип, ажилды чогуту үзүндө шыны организацион баш-каар арганы берип турар. Чижээ, эртен чылдын июльда Ак-Даш ферманын болгаш чамдык хой-жу бригадаларын ажилын анализин кылдып тура, бот-оруга-чарылаан оналгаларда бер-дигенин күш-ажылдык болгаш материалдык чарыгдаларын ажил турары илдерингенин бол-гаш продукциянын бот-үзүнүн кичээлдерин хем-чеглери чогуту үзүндө адылган.

Күш-ажылдык бугу-руга-зын бедилер, чары-галдарын ээжөөдөр дээр демиселди үдөгер-чи-жэн саанчылар О. Шортат, Т. Брайна, Н. Ондар, Х. Шондайгы, хойжулар Быстан-оол, Конгар, Самбыл-Норбу, Эренчи, тараажылар О. Бауру, С. Монгуш, О. Очур-оол, О. Май-оол, В. Бирю олар көргүскөн. Чедишкенин ниити күжө-нишкенин-биле чедиш адылган. Тараалан 27,8 муң рубль ортула кирген. 1964 чылда тараан-ды бугу-руга-зын карыгалыг болган. Ынчан центер та-

раанын бот-үзүн 11,9 рубль турган болза, 1965 чылда 4 рубль 60 копеек болган. Оон нити чылдамы 84 хуу көүдөр. Бугу-руга-зын планы бугуулар бир хойдан-на 1870 грамм дүк алыр көдүргөн болза, херек кырында 2150 грамм а-дылган. Дүктү сатканын 25,7 муң, ээтин сат-канын 311 муң рубльди оругалыг кирген.

Ажыл-агыйын оругалыг болурун бедилерин бар аргалары чеге ажаллаптынмаан. Чижээ-лээр, хаван, күш, ээди, чургалар бугу-руга-зын карыгалыг болган. Партком болгаш тускай эр-тенгелер ам үдө бугу-руга-зын ол адыларын оругалыг бугу-руга-зын хемчеглерин ажаллап кылдып турар. Совхозтун ажил-ишчилери СЭКП-нин XXIII съездинин шийтирилген чутуула-гун хулаал көрүп, өөренип туралар. Бо ажил-агыйнын коллективин чаа беш чылда боту-нүгү чеди алыр соругаларын тодарып алган. Совхоз чутуа бо чылын 950 тонна сүтү, 680 тонна ээ

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИЦ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАННААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун

ЧАРЛЫ

ССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН

ОМУНЭЭЗИНДИН ШАННААРЫ

БОЛЗА:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНУ

Тос уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Чимит Чолдан-Кыссына Салчак

— Тээли суурда өг-бүлө ээси.

Сее уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Хомушук Шожутова Хаак —

„Кара-Хөл“ колхозтун колхозчуу.

Чед уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Осей Селе-Дамбаева Хоразу

— „Тээли“ колхозтун ажилчыы.

Ады уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Бичик-Урут Соттаева Иргат —

„Кара-Хөл“ колхозтун колхозчуу.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Дамчылма Кармызиева Хертек

— „Мурнакы“ колхозтун колхозчуу.

2. Дилгизек Лопсановна Хомушук

— Тээли суурда өг-бүлө ээси.

БАРЫН-ХЕМЧИК РАЙОНУ

Тос уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Комбат Дукт-Армывна Монгуш

— „Шекпээр“ колхозтун ажилчыы.

Сее уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Хуваа Кешкенеевна Доржу —

Шекпээрде сее чыл школязын ажилчыы.

2. Дунаа Чадамбаева Монгуш —

Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээси.

3. Дамыс Доржутова Ооржак —

„Шекпээр“ колхозтун ажилчыы.

4. Долзат Седвиевна Хомушук —

„Шекпээр“ колхозтун ажилчыы.

Чед уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Бичкей Хереловна Сарыглар —

Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээси.

2. Доклак-Кара Амдановна Сарыглар —

„Барлык“ колхозтун ажилчыы.

Ады уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Сеевма Аймыжыева Кара-Сал —

„Шекпээр“ колхозтун ажилчыы.

2. Александром Чомкутова Кужугет —

Барлык суурда өг-бүлө ээси.

3. Катина Борбак-ооловна Монгуш —

Дон-Деревин суурда өг-бүлө ээси.

4. Очун Акмаштайовна Монгуш —

Шекпээр суурда өг-бүлө ээси.

5. Хамык-Кыс Кармызиева Монгуш —

Шекпээр суурда өг-бүлө ээси.

6. Кара-Кыс Дугур-Сүрүновна Ооржак —

Шекпээр суурда өг-бүлө ээси.

7. Боршатаан Кижээвна Саая —

Шекпээр суурда өг-бүлө ээси.

„Чыраа-Бажы“ колхозтун ажилчыы.

2. Шожузма Дамды-ооловна Кара-Монгуш — „Большевик“ колхозтун

колхозчуу.

3. Чучукай Мамдыкаева Кужугет —

„Чыраа-Бажы“ колхозтун ажилчыы.

4. Донпал Чамызиевна Куулар —

„Чыраа-Бажы“ колхозтун ажилчыы.

5. Алай Адамбаева Монгуш —

„Сут-Хөл“ колхозтун ажилчыы.

6. Селен Дукт-ооловна Монгуш —

„Чыраа-Бажы“ колхозтун ажилчыы.

7. Серен Седеновна Монгуш — „Ты-

ва“ колхозтун ажилчыы.

8. Хурен Дамбаева Монгуш —

„Тыва“ колхозтун ажилчыы.

9. Биче-Кок Узуу-Сарыговна Там-

дык — „СЭКП-нин XXII съездин“

колхозтун колхозчуу.

10. Туран Динчиевна Ховалыг —

Ленин атыг колхозтун колхозчуу.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Дыртык Шемайовна Кара-оол —

„Чыраа-Бажы“ колхозтун ажилчыы.

2. Араа Дамбаева Монгуш — Хо-
дерей суурда өг-бүлө ээси.

3. Белек Дондук-ооловна Монгуш —

Чадлаан хоорайда өг-бүлө ээси.

4. Кок Ламжаповна Монгуш —

„Тыва“ колхозтун ажилчыы.

5. Экер Байыртыевна Монгуш —

Чадлаан хоорайда өг-бүлө ээси.

6. Долла Байыр-ооловна Ондар —

„Сут-Хөл“ колхозтун ажилчыы.

7. Когаровна Чанга-ооловна Ондар —

„Сут-Хөл“ колхозтун ажилчыы.

8. Бичик-Урут Чамбал-ооловна Ооржак —

„Искра“ колхозтун колхозчуу.

9. Бопеш Шынар-ооловна Сарыглар —

„Сут-Хөл“ колхозтун ажилчыы.

10. Анай-Хаак Ундуевна Сат —

„СЭКП-нин XXII съездин“ колхоз-
тун колхозчуу.

11. Серемма Деванп-ооловна Ту-
туш — „Чыраа-Бажы“ колхозтун

ажилчыы.

12. Копек Сүрү-ооловна Ховалыг —

„Тыва“ колхозтун ажилчыы.

КАА-ХЕМ РАЙОНУ

Сее уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

„ИЕНИЦ АЛДАРЫ“ ОРДЕННИН

И ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдоким Ивановна Черисна —

Бурен-Хем суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругларын төрөн болгаш

кижиктикен иелерин

Сүттүн шынары дээш демисежир

Көдө ажил-агый продуктуларын күрүнөгө сазар планын беш чыл ичинде өскөрүлбөс кылдыр даярдаган болгаш ол продуктуларын күрүнөгө сазар алып өрткөн бейткен. Ол чорук колхозтарын болгаш совхозтарын экономикаын быжылгаарына улуг үжүр-дузалыг болган.

Тывада ажил-агыйларын күрүнөгө сазары 1965 чылда 1964 чылдан 14,7 хуу хөй болган. Оон иштинде Танды район 19,7, Барыны-Хемчик — 15,5 хуу хөй сүтү саткан. СЭКП ТК-нын март пленумунун шийттирлерин баарга эки ажилды баштайгы үрө-түнелдерин шак ынчаар көстүп эгелзэн.

Колхозтарын болгаш совхозтарын күрүнөгө дужаап турар сүдүн шынары база-ла экижип турар апарган. Ынчангаш эки шынарлыг продукция дужааган дээш немелде өрткөн олар ап турар. „Межегей“ совхоз 1964 чылда шынарыг сүт дужааган дээш 865 рубльди күрүпен алган турган, а 1965 чылда — 2716 рубльди алган. „Дзегес“ колхозтун шыныг орулгагым 672 рубльден 3076 рубль чедир өскөн. Ындыр районун „Кызыл тараачын“

колхозу багы шынарыг сүт дужааган, когаралыг болуп турган, өрткөн чылын ол четпестерин чайлапкан. 1864 рубльди немелде өрткөккө алган.

Кызыл сүт заводунга чалаан сүт дужаап турган 14 ажил-агыйлар эки шынарыг сүт дээш 20 муң ажим рубльди немелде төлсөйр кылдыр алган. Күрүнөгө дужаар сүтү шынарын экижидери ажил-агыйларын боттарыга ажимтыг болурунда алгыла, сүт улутурунун бүдүрүлгезинин ажилыга, хоорайнын ажилыг чоннарынын херегелдин хандырыгына база-ла эки түннелдерин берип турар.

Ынчалза-даа бо талазы-биле улуг четпестер барын айтыр чутула. Сүт-бараан фермаларын ажилдакчылары, күрүнөгө сүт дужаап турар ажил-агыйларын улутуруучулары бар четпестерин чайлап хулаагелзегил.

Кандыг четпестерил ол? Күрүнени сүт хулаап алып черлеринде 1964 чылда кирген сүтүн 66,8 хуу-сүт, 1965 чылда — 44,9 хуу шынарыг хуу (арыг өвөс, ажимдыг) болган. Оон ынай 1964 чылда 140,5

тонна, 1965 чылда 115,1 тонна сүтү ол чылдагылар-биле хулаап алган, ажил-агыйларын боттарыгче дедир чоруткан.

Күрүнөгө сазар сүтүн шынарын экижидер дугайында негелдени сөзгү үдө Кызыл хоорай чогуун ажил-агыйларын мүн-не дээр күүсезип турар апарган. Ынчалза-даа чамдык районнарда байдал багай. Чөөн-Хемчик районну чижекке алмыл. Уң районнун ажил-агыйларын 1964 чылда дужааган сүдүнүн

Коммунист

Москвада, Кремльде ыраа эвасте, Серафимович кудучу-дула көчүт сөзү салым-чалаанын кизи бар. Москванын болгаш Улан-Удэнин хай-ниити ол кижини чедер дарыг болганын демсептөө.

Ол болза Бурятиянын эи-не баштайгы коммунисттерини бирээни, большевиктерини бурят бөлүмүнүн организатору, Бурятияга совет эрге-чагырганын организаторларынын бирээни — Мария Михайловна Сахьянова-тыр.

Мария Михайловна 1896 чылда бурят адым аг-бүлөгө төрүтүнгөн, 1916 чылдан бээр СЭВП кезигүүрү.

М. М. Сахьянова 1911 чылда ийи чылдыг учулине доос-каш, ийи класскы шажын школага күрүнө эртенгиз-би-ле өөрөнгөн. Сурагым, бурят этнограф М. Н. Хангаловтун болгаш улустун башкысы Е. П. Хазагаванын инициативасы-биле башкыларын акча чыгаш, оон-биле 1915 чылда М. М. Сахьянованы Петроградче чорут-кан болгаш ол аңаа херэженин дээди курстарына өөр-өң берген.

Ол-ла чылдыг күзүндө студенттерини марксенин ба-гүмүнө киреш, марксизмин классиктер чогаалдарын болгаш

революстуг өскө-лаа литератураны өөрени берген. 1916 чылда РСДРП(б)-ниң Петербург организаторуна кирген. Чажыт организаторунын даалганын күөтсипишкан, балыгланган сол-дарт аразында масса-политиктиг ажил чорутуп, политиктиг литератураны чажыды-биле таратып турган.

Чажыт комитетке революстуг ажил-чорутуулазды дээш база РСДРП(б)-те хамаарылганын дээш, Мария Михайловнаны поли-тика туткан болгаш херэженинни Выборг кара-башкыныга чоруткан. Февраль революциянын хүнеринде М. М. Сах-ьянова хостаттырган болгаш большевиктерини чорутуп турар ажылында ишпейлини-биле кираа берген.

1917 чылда М. М. Сахьянова Иркутск хоорайга келген, аңаа эсерлерини болгаш меньшевиктерини баштаын контр-революстуг үймэнини баштагына киришкен.

1918 чылда РСДРП(б)-ниң Иркутск хоорай комитетинин чанында большевиктерини бурят бөлү түргүтүнгөн, оон организатору М. М. Сахьянова болган. Ол бөлүк — больше-виктерини бурят партия организаторунын үндэнин болган.

1919 чылдын аягындан 1920 чылдын мартка чедир РКП(б)-ниң Буряк Чөөн-чүк комитетинин секретарына «Посейдон» деп шала ат-биле ажылдап турган. 1921 чыл-да чедир чажыт байдалга ажылдаш, ол-ла чылдын төнтүзүнө Москвага Свердлов аттыг Коммунисттик университетке өөренип кирген.

М. М. Сахьянова 1924 чылдан бээр РКП(б)-ниң Бурятия област комитетинин харысчалгалыг секретарына, оон соон-да РКП(б) Төп Комитетинин аппаратына ажылдап турган. Чуваш АССР-ге харысчалгалыг ажылга турган. Ону Москвага кел-дирткен болгаш РКП(б) Төп Комитетинин чанында партия контролунун комитетинге ажылдадып кирген. Саягу чыл-дарда ВКП(б) ТК-нын чанында Марксизм-ленинизмни ин-ститутунун өртем ажылдакчысы болуп ажылдаан.

Болуңу партияны ажил-чорутуулазгынын чыгарында М. М. Сахьянова ВКП(б)-ниң XV, XVI, XVII съездлеринин делегаты болган. XV, XVI съезддер ону ВКП(б) Төп Коми-тетини кезигүүтүгө сонгоон, а XVII съезде — ВКП(б) ТК-нын чанында партия контролунун комитетини кезигүүтүгө сонгукан. СССР-ниң Төп Күүсеки Комитетини кезигүүтү-гө, СССР-ниң Дээди Советинин депутатына сонгуп тур-ган.

Мария Михайловна Ленин өрөөн-биле ийи уула шаян-кап.

Ач персоналдыг пенсионер болган ол хоочун революстуг ком-мунисттик өрткөк өртүн амыг үнүн кижилеринге, аныктарга тавыштырары черде солун.

В. НИМБУЕВ.

Казах улустук тала-ныг урууларынын би-разы Айши Галимба-ева — Казах ССР-ниң уран чүүлдерини алдарлыг аймакчалыгы. Чурулга уран чуулунун аргазы-биле амыг үнүн ажил-ишчилерин ол көргүзүп турар. Ылаңгы амыг Казахстанны хороз-жерини — талантылыг чурулукчу мол темасы. ЧУРУЛГА: чурулукчу Айши Галимбаева бо-дун мастерсаялында. Фото В. Поздников. Б. М. Сахьянова-ны фотокри-касы.

БИСТИН КАЛЕНДАРЫВЫС

ГАБДУЛЛА ТУКАЙ

(Төрүтүнгөн хүнүндөн бээр 80 чыл болганынга)

Эрткен чүс чылдын төнтүзүндө Казанын халкынын башкарууна тургунт хептиг кезде кизи көстүп келген. Терге кырында саямал олче ол айткан, минча деп алгырып турган: «Бичин, оолду азырадыга берип тур мен. Ким алырмал?»

1907 чылда Габдулла Тукай шу-дукчу болуп, Казанга чедип кел-геш, ону баазага канчаар салыглар турганын сактып келгеш-ле мунга-раар турган.

Шыгаралгай татар чогаалчы Га-бдулла Тукай (Габдулла Мухаммед-Гарифович Тукаев) 1886 чылдын апрель 26-да Казан губерниянын Бушлуз деп кезде суурунга ша-жын кезде кижини өг-бүлөздөн төрүтүнгөн.

Тукай бичкиинде-ле шуут өскүс артын калган, кырган ачанын хай урууларын алым өг-бүлөдө куртуп турган. Оон амыралы аар берге болган човууларын чораз. Ону бир өг-бүлөдөн өскө өг-бүлөге уула-лараз шилчилеп, алдыктын сөө-лүдө төс харлыг бичин оол Уралск хоорайга бир төрөлгө таарып берген.

Уралскке турган, ол школага өөр-өң. Ол үдө Тукай Чөөн чүк улустарынын каш ылдыздары өөрөңгө ол, орус болган чөөн чүк чечен чо-гаалынын классиктерини чогаал-ды-биле таныжып алган.

Г. Тукайнын чечен чогаал талазы-биле ажил-чорутуулаа 1905 чылда эгелзөн. Оон баштайгы шүлүктери-ле тода дуру-хевирин-биле уран чечен мерекелер-биле, азын идеяны-биле болгаш дарлакчылар-га ууур демиселге чаныш сыныш чо-гу-биле оялазаткынды түрүр.

1905 чылда чедир татар дылга со-лунары болгаш журналдарын пар-лабайн турган. Оларын парлап үн-дүренин хаанын чазак чорутуп турган.

1905 чылдын революциянын хү-неринде татар дылга солуннар бол-гаш журналдар үнү эгелзөн. Тукай ол солундарын орукчуу, коррек-тору болгаш корреспондентин болуп ажылдап турган. Революстуг лай-ныгышкын-биле долдунган оон шү-лүктери, чүүлдерин, фельетонна-ры баа парлар апарган. Татар улусу национал талазы-биле өтүшкүчкө, хаанын чалакча болгаш дарлакчы аныктарга чүр демиселге Тукай кийгырып турган.

Тинография ажилчыларынын аразына агитация ажыг чоруткан дээш Тукайны 1907 чылда ажил-даш үндүргөн. Тукай Казанга чедип келгеш, баштайгы татар большевик Хусан Ямашев-биле революстуг-чо-гаалчы Гафур Булакметов-биле, шы-ла

гаралгай драматург Габдулла Ка-малов-биле чорутуулажып танышкан. 1908 чылда Г. Камалов-биле кады Тукай «Йен» («Ызынлаш») деп сатиражы журналды Казанга эи-не баштай үндүрүп эгелзөн.

Улустун амыралы Тукай аки билер турган. Тараачынын ала-тап турарын, хоорайда ажыгыны ки-жинин берге чуртталганын, човуңу хай нуруузуңу алым түрөгү, ка-ралгы бүдүлүк чорутуң, татар хер-эженинни эрге-шала чөгүн көрү-п билген. 1911—1912 чылдарда Фига, Троицк, Астраханга, Петер-бургка ол чораз болгаш хай-хай та-тар кыда суурларын кеззэн. Баш-каш шүлүктөрүн ол чорутуула-нарынын дугайын бижзэн.

Тукай уаза човуңу күжүңге бол-ган аргалыгыга бузуреп, мэлүчү-дарткаларын чон боту хосталып, аас-кежиктиг амыралы түргүзүп шылаарына бузуреп чораз.

Тукайнын чидиг үгүлүг шүлүк-тери, үдө чүтүл чүүлери, чидиг, фельетоннары сатиражы журнал-дарын бүгү номерлеринге парлап турган. «Степ баазы» шүлүк-теринде Г. Тукайнын сатиражы эи-не тода болгаш күшүг дымалган. Хаанын хайгаракчы-хынакчылары болгаш полицайны «Күргүдө ту-руш турар бау-чуруму дүжүрүнө-чө кийгирмэ» кытан дээш шүлүк-чүвү ботуудуу турган.

Пушкинни, Лермонтовтун, Бол-довтун, Байронну, Гейненин алаң-каш чогаалдарын Тукай татар дыл-га эи-не баштай өчүлдүргөн. Тукай улустун аас-чогалын чыны, ону шилчилеп өөрөңгө, негээчел болгаш угаанын критик болуп, бичин уру-ларга хай чогаалдарын бижзэн.

Аар-берге материалдыг амыралы чорутулга оон калыныга багыт са-лардыг болган. Тукай 27 харында гостиницанын соок өрэлгеге өкпө-арымында өлгөн.

Шыдажыр арга чок зар берге бай-далга турган-ла Тукай улустун кү-жүңгө бузуреп, бекч чаагай орул-га-биле хай-агт кирип, дөрт-том шү-лүктөрүн бижзэн болгаш адым тү-рөгү, эрге-шала чок чоруткан до-ламын дээш демиселдерини муру-нуку олдуртуп алган чораз.

Тукайнын чогаалдары бистин ге-висте орус дылда болгаш СССР-ниң өскө-лаа улустарынын ылдызына өчүлдүртүлгөн. Оон шүлүктери со-циалисттик чурттарда баа-ла сура-гым болуп турар. Г. Тукайнын тоолуу «Шүлө» деп балет тургус-туңган. Ол балет бистин Төрзөн чү-гуулустан болгаш аак-дуума соци-алисттик чуртарын хай-хай хоорай-ларында үнүп турар.

Кижини бүрүзүнүн херээ

Төрзөн хоорай ийикке, аам сууру корум-турм талазы-биле үдөлгөтүп, тайбын турарын ким күвесе боор. Бичанган совет кижилер, хулганнарга ууур шыгыны демсептөө чорутуу-шан, улусту дужууларын болгаш ош-хуузуңу судууларын ажылы күшүлдерини түрүр.

Хулганнаар корук эвөөс. Ир-жым бузунаар бистин республи-камыс кайы хай. Чангыс чикек Корбан-Арыг суурун ап көрөзү. Ында арага-дарыже сундугуш, хай-ниитини черинге чудуруп чайып, «сула чанай» бээр кижилер конут ховар. Чүгө дээр, шемиктер улусту дужууларын болгаш ош-хуузуңу судууларын ажылы доктаамал чорудуп, ол бүгүчү түс черин эрге-чагырга, партия органынын холуна доктаамал алган. Хулганнаар чо-рук хамаанчок, кандыг-бир кижин арага кижикен болза, ону хай-ниити чандыр албас.

Ыччалзак чуртталгалыг кандыг черлерде хулганнаар чо-руктарынын барын сул, прокурату-ра органынын практикамы херектеш турар. Хай-ниитини корум-чуртуну карымын биле үрөп турар, эи аймылды түгө-дөлгөтүп бирозон болуп хулган-наар чорутканын тыптып тур-арынын кол чылдагыны чам-кай бүдүлүк кижилерини мээ-медерелине капиталынын ар-тышкыны бар болуру бил-дингир. Бүдүлүк кижилер бо-тарынын хууда эрге-ажымын ийи-тияны, коллективни эрге-ажымын биле бекч көрүп, «чааскаа шы-лаар мен» дээр хөөгө алып ту-рар. Кижин бүрүзү «хулган» кыл-дыр төрүтүңүп келбес. Анык кижини аажы-чаны өг-бүлөдөн

агелеп хевирлеттинер. Волода Худогов билеп кээр-ле, ала-зы арагалар мындыг турган. Олуда алаңы толентиг чыгы-ларын солгунуңу ууу, харын ону арагалар чорукче ол кел-кир апарган. Бир-ле катан ол-лукун карманын арагалыг шил-ди көрүп каа, аажок өөрзөн. Шымдай-ла дааа чуртуурамын а-нымыртыпкан: — Че олгум, эштерини бээр столче чала. Иаң чен шала хире-ли болду. Анык эрлер силер-даа каймы тоор деп салар. Шилгине бо ийикте? — деп, ширелзэн хо-лу арагада барган. Намы чөтпөн оол-дар, алдан амыг харлыг кырганаг арагазын ижертип алган: «Сен олу, бис ресторандан арага сө-лөк аныкка, шүв» димешке, ар-мы бертевинер.

Сураганын салып алган, ая-тобука олутурган дээр, ча-гыс-лаа көпөк чок мындыг бол-ганнар. Эрир оолдар үр-лаа болдмай кудумтуже талып-кап, хулганнап, аңаа чораз ки-жини 8 рублин түтөп алганыр. Намы чөтпөннөри арага-дарыже хандыктыктын дөш үдүг кижилерге эртен чылга чедир хай-ниитини бурдуу шавымынын хүлзөдүп турган болза, ам өскө-көртөл. Кеземче хоойдууңу 210 түдүңү эугаар мыдыг кижилерге көзөмчө аламын оонап бо-лур.

Хулганнаар чоруктуң кол чыл-дагыны эргини артышкыны деп үстүдө чутаалаан болган. Оон-биле кады аңаа детинче болуп турар чүүлдерин мытта-аын эрттирп болбас. Истелге органынын практикамында алгаш көрөгө, хулган херектерин болгашчок эрир кижилер үдүлгөп турарлар.

Чокта чаа өүрү райончук Торгалыг суурунга Алексей Мар-тына биле Саля Шажы деп ийи эрир оол клубка келгеш, хулгалды узе кирип, кино үтөк-чигежип үрөп кааннар. Ол иш-наш Кызыл хоорайга Молодих, Колчанов, Емельянов олар автобуска кирип келгеш, халас чорутуру оралдажып турда, пас-сажирлер билетте салып алгыры саялаааннар. Ыччалзак олар кымын-даа тооваан, харын-даа бек өскөтөргөн, үш кижини эттеп кааннар.

Бо дег чикектерин ам-даа ки-рип болуп, Ыччалзак-да бо чик-ектер чамдык түнөөлөрүн кылы-ларга чедир. Чүз дээр, хулганнарга ууур демиселди чоруд-ларда, арагаалыктыңа ууур де-миселден эгелзери чүтүл. Чурт-талыктыг черлерге арага аймаа чуртунуңу садыры хай-ниитини хыналдамын ап, арагачы кижилерни өй-шавда өлөрдөй тып-паш, шыгыг хемчегин алыр ужуруг.

Садыг болгаш хай-ниити чөм-өңдө черлерини чамдыг ажилдакчылары СЭВП ТК-нык болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүлгөдүн 1958 чылдын де-кабрь 18-те хүлзөп алган «Ара-галаашкына ууур демиселди күшүлдериниң болгаш арага аймаа садыры чуртунуңу дугайында» доктаалын салгыаы баргылаар. Ол доктаа эугаар

136 ХАР ХАРЛААН

Югослав националдыг Али Су-левич 136 хар харлаан. Ол ам Балык суурда чуртап турар. Оон калыы 100 харындаа алган.

Али Сулевич чуртталганын иштинде кажан-лаа аарган. Оон ижер-чир ашы-чөмөдө сүт, чи-гир, бөт көлдүп турар. Ол кажан-да таапык тыртпаан болгаш спирт арага ижи көрбөс.

Ам оон көөрү болгаш шынаары хирелг-лаа болза, амга чедир-де эрес — үргүлүч-де дашкар-уууп сөлдүгөтүп турар, үчүн на-мынны дугууңа көргө, бил-ген болушкунуңуңу ам-лаа аки билп турар.

Югославия кижилерини на-мын сөөлүгү де ээзон тааан. 1931 чылда эр кижилерини на-мын ортууа-биле 45, херэжени-рини — 46 хар болуп турган. Саягу чылдарын сан-кездээ-нине алгыра, ам кижилерини на-мын ортууа-биле 62 чыл чедип турар.

(СЭТА-биле ПМА-нын медээлери).

БИР КОЛХОЗУН 160 КУРТОЧУЛАРЫ

Бо чылын Бириниянын «Эр-кин» кезде ажил-агы аралы куртортарга болгаш лышталыга бажынырыче 160-дан азыш эвес кижини лышталымын чоруд-лар. Чүгө кыш дугууңаа бажы Есентуй, Кисловск, Соч, Джала-Аба, Джети-Өгүз, Но-сык-Ата куртортарыне болгаш өскө-лаа черлерге алдан амыг кижини лыштанган. Колхоз баштаар чери оларын шүлүктүнүгү пүтө-калар өртүңүн хай кезини төлөп берип, пүтөкалар тып алырында дугулашкан.

Хойжу Нурмат Шамурзев, ха-ренчирини бичириганын бичири-ги Абдукалы Мусев, агроном Усманов чокта чаа лыштанган-нар. Хөөн ажаап алыр машина-ларын башкычылары, хойжу-лар болгаш өскө-лаа хай-хай кол-хозчулар лыштанар. Эрткен чы-лын олар көчүт эки ажилдап, хай орулганы алганнар.

Колхоз баштаар чери эмелге-лышталыга кирер чамгал-дарын көүзүлөрүн шиптир-лаан.

Таарымчалыг байдалды тургусса

Тыаа хуреш-биле чергелештир кастуе хуреш бистин республикада сөөлү үдө саймал оор. Зона мар-кылааларына бистин мөгелериниң киреки келгени ол дурун тода херектеш турар. Оон-биле кады өскө обостарың, республикаларын мөгелери биске аалдап кып турары баа-ла ужуруг.

Бистин республиканын төвүндө ийиңе үлүг маре-малдар эрттирер зал чөдү буюуны камуудип келгени билдинер. Көрүкчүлөр чыгып келгеш, эки кысу олут-тарга олутуп алган, хурешти оюуңу көрүңүз болбай. Маңа чакыс-ла чикетти кирип көрөй. Чокта чаа Краснореченск хуреш мөгелери-биле бистин спортчуларыны ужурашкын хуреш мөгелери тур-да, Кызылдың куш-култура бажымын бичи-даа аас чер чок болган. Бешай келген кижилер маркылаанчы эки көр аралы болган, а соңкалар спорт залының ханаларыне туттучуп үнүлөй берген турганнар. Ол

халаан чок, бедиктенер дээш даштыктан доорбаштар-ны, хаарактарын кирип өскө алган турганнар. Хар-ын-даа соңа өтүр бекч каруп турар кижилер бар. Чыгыс үдө ийиң-маркылаа болган болза ужуру-ла туреш ийиң. Чүгө дээр, ону даштыга шиле-даа эр-тирп болуп, Ыччалзак спортчу ол хевир сезиңде эвес болур.

Ыччалзак моон соңкар маркылаалар эрттирерде мөгелерге-даа, көрүкчүлөргө даа таарымчалыг байдал-ды тургусса чоруд деп саппар мен. Көрүкчүлөргө са-ндайлар салып берип болбас деп бе? Ол черле болдунар. Хай кижини долиндыр бүзүлгө алгыра, мөгелерге ийиң, шыгыг болбой. Ону баа болуп көөрү чүтүл. Ол чүгө жээк эвес, а бугу көрүкчүлөрүн баа күзүл.

В. САГАН-ОД.

Редактор Н. К. КУДАНИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЭКРАННАРЫНДА ЧАА КИНО

Лыштанар хуя. Хем кызы. Ор-тукаш школын чаа зооскан Алеша дээрже кылыттып үнөң реактивниг самолөтү элери көрүп чыдар. Оон сеткин-сагыны алы-бүрү күзүлөр доолдурт келер. Ийиң болбас ар-гажак. Оон амыралыч оортуңу чаа-ла эгелзөн ол. Кедиз баргаш, таа ийиңи азылгыг самолөттүң кон-структору, таа космонавт апар оол.

Ол үдө Валетов дээринге башта-лып алган чалгаалыларын дуржок бөдү хевиртен чедип келер. Ук бө-лүктүн кезигүүнүнүн үдө-бол-ды Алешанын чуртталганын. Олар амыралыг кандыг-лаа чаа чүүлдерин херекке албастар. «Бис-тер, өртөкчелер шала-ла шычы чорук, мораль дээш чикетик би-

„Тулчуушкунну хүлээп ап тур мен“

«Иштининиң хурун тодалып алган бис. Чүгө бөдүрөл чөд-дөлөстөр ийиң эргижирзэн сөс-терин ажилга турарлар» димешке, Ыччалзак көргөткөнүлөр.

— Шычы сөзүм? Ха-ха! Чүү ийиңи аманан боор бол—деп, Ва-летов Алешаны дорамчылар. Ва-летов бөдү Алеша водка ижи-тип турган, ону боттарыны тала-зына кирип алган.

Ажилда кирип алган заводунга Алеша бергелерге таваржыр. Ону чуртап ботталыны кирип каар. Урутлар Валетовтун бөдүлүн чы-гынуңу дээш, ону кымырып турар-лар. Алеша чааскаанрап эгелзэр. Ажил-хөөр баа орта шудал бер-бес. Ол аразында бөдүлүн ботти-рини Лизага мынакый бээр. Урут он-изиг күзүлди эскербес. Бир-ле ка-лал Валетовтун өлүктөрүн ботти-рини Митя биле Лизанын ошкызы турганын ол көрүп кааш, мырнай моорол кап чаар.

Киноу көрүп олурарга, бүтү-лө чүвө Валетовтун холуна шыкаш сагыларын. Ыччалзак-даа бир-ле жа-тап чогаалып алган бис дижир ки-наметиктиг «футурум» дээр машы-нызгыга айттыр салган, харыла-лып ап туралар. Ол машинага «Ынакшы деп чүд», деп айттыр салгыра — «Мере» деп харын бээр. Алеша аңаа бузурес. Санай ал-гаш, машинамы каар орта, оон иш-тинге Валетовтун бир өнүкчүтө-жип олурар. Шынында айтырылганы машина эвес, а ол харылаан болур.

Лизанын бригадызды планын ажыр күтүсеп, бирги чери алыр. Олар-дын чурттарынын үлгүлүг тырты-гаш, хоорайнын эи-не кысу черинге азын каар.

Валетовтун бөдү ону көргөш, уруларын чурттарынын магалы-биле соп эгелзөрлөр. Ол үдө Алеша чедип келгеш, мычаманар дээр, оолдар чөдм өнөчирлөр. Оон ула-мындал угаш эгелзэр. Алеша де-эес демиселге кирип, Алешаны оолдарын бирозон бичкиттер.

Алеша анык намындалан шы-чы чорук, эш-өөрүнүн алар-алы дээш демиселге өлүр.

Бо кино аныктар дугайыны.

Монч тургусан авторлар база-ла анык кижилер. Оларын аразында киноцензурат А. Каппер хары ылды берген. Ол 1935 чылда Т. Златогорова биле кады «Шал-тер» деп киноу тургускан. «Ленин Октябрь» деп киноу тургускан. «Ленин Октябрь» деп киноу тургускан.

Алешанын ролын Моссовет театр-ны сугуула Ю. Беркин ойноп ту-рар.

Башкалар анык-лаа болза, «Ан-дарган күр чер», «Горизонт» дээш өскө-лаа киноларга ойноп турар. Бо кинода П. Кашлаков нарын өвүр-челерин тургузуп турар. Киноуна эргинде Митя мынакыды үлү-ла тоова, херэж кижилерини чуртун түлү билер боор көстүр, а теңчу-валде ол Лизага бугууң мынакшы.

Валетовтун бөдүлүн чарып алыр. Аныктарын коллективни буга кижилериниң айтырымы кинода салып турар.

Киноу «Ленфильм» киностудия-зы бугуууп үндүрөн.

М. ДОЖУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АГРЕЗЫ

Бызыл, Шетиния — Крайченко партияны амыралы кижилериниң 27-54 агитация болгаш пропаган-да ийиң кыда корреспонденттары баа-ла. Солун кедбей барганда

күзүмчү, бажы № 3 ТЕЛЕФОНАР: Редакторун аралачыларыны 35-24, 25-38 харысчалгалыг секретарыны 23-35, 27-54 агитация болгаш пропаган-да ийиң кыда корреспонденттары баа-ла. Совет тугучу болгаш амыралы кижилериниң 21-27, иштиги информация кижилериниң 20-60, бихталерияны 31-75, корреспонденттары

Тыаа АССР-ниң Министрлер Чөвүлгөдүн чанында парлагга өргөлдөйүн типографиязы.